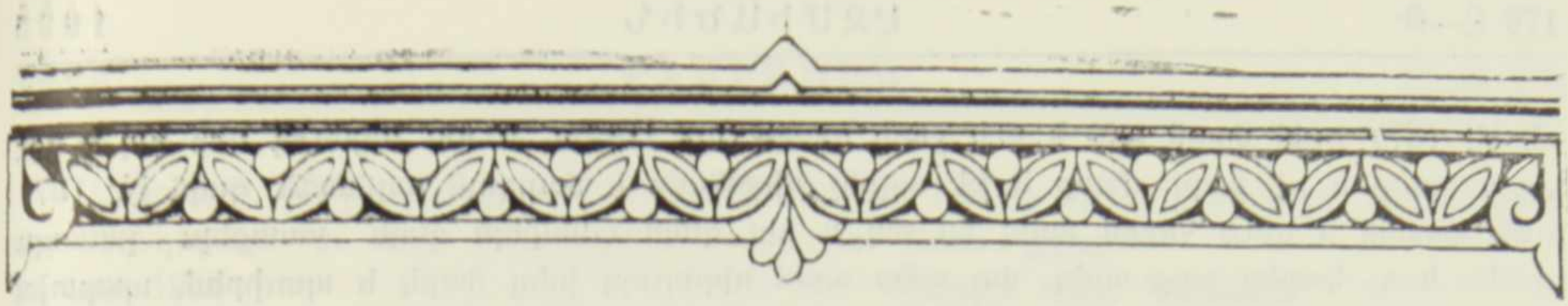

Ց Ո Ի Ց Ա Կ
ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՆՈՐ ՍՏԱՑՎԱԾ ՁԵՌԱԳՐԵՐԻ*

№ 697
ԿՈՆԴԱԿ

Թերթերը՝ 1:— **Մեծությունը՝** 33.2×21.8 սմ.:— **Նյութը՝** դեղնած բարակ թուղթ:— **Կազմ՝** չունի:— **Պահպանակներ՝** չկան:— **Վիճակը՝** բավարար:— **Գրությունը՝** միասյուն:— **Դատարկ թղթերը՝** 1բ:— **Տողերը՝** 30:— **Գծումներ՝** չունի:— **Գիրը՝** նոտրգիր:— **Զարդագրություն՝** կոնդակում կան գեղեցիկ երկու մեծ թոչնագրեր (ՅԻ), յուրաքանչյուրը շուրջ 5.5×3 սմ. չափերով, վրան էլ հապավման նշանով, բացի այդ կա նաև խաչով մի գմբեթ (7×3 սմ.), որ գետեղված է կոնդակի վերևի աջակողմյան մասում, «Կաթողիկոս» բառի վրա: Գմբեթը ներկայացնում է Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարը, որով ուզում է ասել «Էջմիածնի կաթողիկոս»:— **Գրիչը՝** անհայտ:— **Պատվիրատուն՝** Սիմէոն Ա. կաթողիկոս Երևանցի (1763—1780 թթ.):— **Ծաղկողը՝** անհայտ:— **Ժամանակը՝** 1766 թ.:— **Վայրը՝** Ս. Էջմիածնի մայրավանք:— **Ծանոթագրություն՝** կոնդակը պատկանել է հանգուցյալ Տիրայր արքեպիսկոպոս Մելիք-Մուշկամպարյանին (Նյու Յորք), որի գրքերի հետ, հետ մահու, ուղարկված է Մայր Աթոռ: Այն ստացված է Վեհափառ Հայրապետից 4 նոյեմբերի 1983 թ.:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Թ. 1ա.— Է

,, Յի Քի Ծառայ Տր Սիմէօն Կթուղկս ամ Հայոց. և Պատրիարք Առաքելկնի Եկեղեցոյս Քի. և Մեծի Աթոռոյս սբյ Էջմիածնի:

Յոթմէ ժամանեսցի Ածային օրհնուի և նախախնամական գթուի ի վր սիրելի և հոգևոր որդուոյդ մերոյ, և հարազատ զաւակիդ Սբյ Աթոյս բարեպաշտօն և Քաասէր Պրն Ալէքսանիդ և համայն զարմիցն քոց և զաւակաց և ընդ յարկաւ քով եղելոցն ի Տր խնդալ: Ամէն:

Շնորհք, սէր և խաղաղուի Ամենասբյ Երրորդուեն իջեալ հանգիցէ ի վր քոյ և քոյայնոցն և ընդ ձեզ բնակեսցի և լցուսցէ ամ բարուք միշտ: Ամէն:

Եւ ընդ Ածային օրհնուես գիտասջէք սիրելի որդի մեր ի Տր և հոգեծին զաւակ սբյ Աթոյս Էջմիածնի: Զի յառաջ քան զայս ի գալն յայդր Յոհան վրդպին մերոյ նուիրակ. այր ոմն Յոհաննէս յանուն բռնուք և ոպ և իցէ պտճռնօք զՅոհան վրդպ նուիրակն մեր բռնեալ է և ի յարդեանցն Սբյ Աթոյս զԼԷ (37) թումն առեալ ի զուր և ի մեռանել առն այնմիկ ի խղճմտանս իր է եկեալ և յայտնապես խոստովանեալ թէ՝ այն ստակն ի զուր առի ի սբյ Աթոյ արդեանցն. վայ բզմց վկայուբն Վարդազար անուամբ մարդոյ միոյ կտակէ արարել

---

* Շարունակված «Էջմիածին» ամսագրի 1995 թվականի № Բ—Գ-ից:

թէ ԼԷ (37) թումն փողն այն և մէկ ջորի տայցէ աբյ Աթոյս. և դու սիրելիդ մեր ոպ և իցէ դիտաւորուբ և թէ բարի մտօք և թէ այլինչ դիտմամբ ի մարդոյն յայնմանէ զայն ԼԷ (37) թումն ստակն և զմէկ ջորին առել ես ոպ և դու զայս ասացելս զայս ասացելս լաւապս գիտես և ոչ կարես բաց ասել. վայ ահա այժմ սիրելւոյդ իմոյ հարկ և պտուիրեմ. պարտիս բարց զմեզ զայրացուցանելոյ և առանց խաբէուն զայդ ԼԷ (37) թումման ստակդ և մէկ ջորին յանձնել այս գրաբեր Դաւիթ Վրդպ որդեկիդ մերոյ. և ի դմանէ զղապզ առնուլ և մեզ գրել. և յայնժմ մեք զթուղթ օրինուն առ քեզ գրեսցուք. ի միամտուի քեզ. զի ոչ է վայել օրինել անուան քում և քեզապիսւոյ հարազատ որդւոյ այդպս առնելն և ի բամբասանս անկանիլն և կատարողդ հրամանաց մերոյ եղիցիս օրինել. զգոյշ լեր զի մի զանց առնիցես:

Գրցւ ի 1215 (—1766 թ.—Ն. Մ.) թուին. ի յուլիսի 25-ին և ի լուսանկար Աթոռոյս Սբ Էջմիածին: u

ՀԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Թ. 1ա.—(Կոնդակի վերևի կենտրոնի մասում կա Սիմեոն կաթողիկոսի հայրապետական կարմիր փոքրիկ կնիքը, 3.3 սմ, տրամագծով):

Թ. 1բ.— 1766:

Օրինակ.:

Պրն. Ալէքսանս:

№ 698

ՔԱՂՈՒԱԾՔՆԵՐ ՀԱՃԿԱՏԱՐԻ ՎԱՆՔԻ ՄԱՏԵԱՆԻՑ

Թերթերը՝ 9:— **Մեծությունը՝** 29.8×20.8×0.1 սմ.:— **Նյութը՝** մաքուր սպիտակ թուղթ:— **Կազմ՝** չունի:— **Պահպանակներ՝** չկան:— **Վիճակը** լավ:— **Գրությունը՝** միապյուն:— **Դատարկ թղթերը՝** բոլոր թերթերի կոնակը դատարկ է:— **Տողերը՝** անհամաչափ՝ 5—29:— **Գծումներ՝** չունի:— **Գիրը՝** շեղագիր:—**Զարդագրություն՝** չունի:— **Գրիչը՝** անհայտ:— **Պատվիրատուն՝** Բուխարեստի հայոց առաջնորդարան:— **Ժամանակը՝** 20-րդ դար:— **Վայրը՝** Սուչավայի Հաճկատար Ս. Աստվածածին վանք (Ռումինիա):— **Ծանոթագրություն՝** Բուխարեստից այն ուղարկված է Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին: Ձեռագիրն ստացվեց Վեհափառ Հայրապետից 1983 թ. նոյեմբերի 10-ին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

(Ձեռագիրը պարունակում է Ռումինիայի Հաճկատար Ս. Աստվածածին հայոց պատմական վանքի հիշատակությանց մատյանից առնված մի շարք արձանագրություններ:

Թ. 2ա.— **26 Նոյեմբեր 1943, ի Ս. Հաճկատար (Սուչավա):**

Ռումանահայ Թեմական Խորհուրդի որոշումով, Աթէնքի մէջ, Յունահայ Սրբազան Առաջնորդ Տէր Կարապետ Արք. Մազլումեանի կողմէ Սեպտ. 29—30ին Վարդապետ ձեռնադրուելէ վերջ, Ս. Հաճկատար եկայ՝ կանոնական քառասունքը կատարելու համար: Այստեղ մնացի 16 Հոկտ.էն մինչև 26 Նոյ. 1943: Նոյ. 25-ին Պուքրէշէն, Թեմական Խորհուրդի կողմէ, զիս առնելու եկան պր. Յ. Ճ. Սիրունի և պր. Արտաշէս Սարգիսեան, իրենց տիկիններով, ինչպէս նաև ընկերակցութեամբ Տիկ. Վ. Տուտեանի ու Տէր Վարժապետեանի (Եաշէն):

Ուրբաթ, 26 Նոյ. 1943, իմ առաջին Ս. Պատարագս մատուցի Ս. Հաճկատարի մէջ ի յիշատակ Մոլտավահայ թեմի Առաջին Առաջնորդ Յովհաննէս Եպիսկոպոսի, որ 1401-ին Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ աթոռը հիմնեց ու երկրին իշխան Ալեքսանտրու չել Պունի կողմէ պաշտօնապէս ճանչցուեցաւ: Ս. Պատարագին մասնակցեցան Սուչավայի քահանայ Տէր Գնել Մանտալեան և Եաշի քահանայ Տէր Արսէն Վարժապետեան: Ս. Պատարագէն յետոյ, երեկոյեան, բոլոր հիւրերով միասին վերադարձանք դէպի Պուքրէշ, ուր 28 Նոյ.-ին պիտի մատուցեմ իմ երկրորդ Պատարագս:

Այսօրուընէ ինծի համար կ'սկսի նոր կեանք մը, կեանք մը որ նուիրուած պիտի ըլլայ մեր եկեղեցւոյն ու մեր համայնքին: Աստուած հետս ըլլայ:

26 Նոյ. 1943 Վազգէն Վրդ. Պալճեան

Թ. 3ա.— **Հետևեալ արձանագրութիւնը, ըստ ոճին՝ հաւանաբար Յ. Ճ. Սիրունիի կողմէ շարադրուած, ստորագրած են բոլոր ներկաները:**

Պատմական այս վանքին մէջ, ուր դարերը իրենց մռայլ խորհուրդը կը ծրարեն և ուր սերունդներ եկան իրենց ցաւը պատմելու հայ Աստուածամօր ու մեկնեցան սփոփուած, նուիրական այս բլուրի վրայ՝ ուր մեր պապերը Աստուծոյ աղօթեցին, ու դարէ դար սերունդները իրարու փոխանցեցին սրբազան աւանդութիւնները աստուածային մասունքի մը պէս, այսօր, նորընծայ հայ վարդապետ մը իր ուխտը կ'ընէ Աստուծոյ ու մարդոց առջև, իր ուխտը կ'ընէ դարերուն առջև:

Սակաւ են հաւատացեալները որ եկեր են վկայ ըլլալու հանդիսաւոր այս ուխտին, բայց հայուն Աստուածը վկայ է վերէն ու վկայ են ոգիները անթիւ պապերուն: Եկեր են անոնք դարերուն խորէն: Անոնք Անիէն կուգան, կուգան գերեզմաններէն: Անոնք կուգան շշնչալու հէքեաթը զոր հայ ժողովուրդը գրկած կը վազէ դարերուն մէջէն, խորհուրդը մեծ գողգոթային ու մարտիրոսութեան որուն խաչը շալկած կը քալէ հայ ժողովուրդը խոնարհ ու վսեմ, աղկաղկ ու հզօր, ու մրմնջելու անուշ ու մռայլ մեղեդիի մը պէս՝

— Ուխտդ ընդունական, վարդապետ ու Աստուած ընդունի թող պատարագդ՝ յանուն այս ժողովուրդին որ կը զոհուի դարէ դար, ինչպէս Աստուծոյ որդին:

26 Նոյ. 1943:

Թ. 4ա.— **13 Օգոստոս 1947**

Մօտ չորս տարի վերջ, անհա կրկին Հանկատար կը գտնուիմ Ս. Աստուածածնոյ առթիւ Սուրբ Պատարագ մատուցանելու համար: Մօրս հետ եկայ քանի մը օր Վանքին մէջ բնակելու ուխտով: Եկեղեցին և շրջաքակը գտայ աւելի անխնամ վիճակի մէջ քան 1943-ին: Անցուշտ անցնող պատերազմի հետքերը հոս ալ նկատելի են: Աղօթենք Աստուծոյ, որ մեզ ուժ և կարողութիւն տայ, որպէսզի աւելի լրջօրէն կարենանք այս սրբավայրին մասին խորհիլ և միջոցներ ձեռք առնել, զայն աւելի պայծառ վիճակի մը հասցնելու համար·

Առաջն. տեղապահ
Վազգէն վարդապետ:

Թ. 7ա.— **17 Օգոստոս 1952**

Նախահայրց մերոց հաստատուած հոգևոր և ազգային աւանդութեան մը իբրև ջահակիրներ, հաւատացեալներու փոքրաթիւ խումբով մը եկած ենք այս տարի ուխտի մեր խնդրուածքը ու ջերմ աղօթքը մատուցանելու միշտ բարեխօս ու հանկատար Սուրբ Աստուածամօր, վասն խաղաղութեան ամենայն աշխարհի, վասն անսասանութեան և պայծառութեան Հայաստանեայց Աստուածակառոյց Սուրբ Եկեղեցւոյ և վասն բարօրութեան ու երջանիկ կենաց ազգիս հայոց ու վերածնուած հայրենեաց:

Սուրբ Հանկատար Մայր ողորմած
Լեր օգնական ուխտաւորաց
Ի լուսանալ առաւօտեան
Ողորմութեան զդուռն մեզ բաց:

Առաջնորդ հայոց Ռումանիոյ՝
Վազգէն Եպիսկ. Պալճեան:

Թ. 9ա.— **25 Յունիս 1965**

Հայրապետական ողջոյն և աստուածային օրհնութիւն Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածինէն Սուրբ Հանկատարին:

Վազգէն Ա.
Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

Յաջորդ արձանագրութիւնը՝ նոյն առթիւ գրուած.

Անի քաղաք կը ժպտի այսօր:

Յ. Ճ. Սիրունի:

25 Յունիս 1965:

ՀԻԹԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Թ, 1ա,— **Ջաղուսածքներ**
Հանկարարար Ս. Աստուածածնի
վանքի ուխտատրքներու
Ճիշտասակարգությանց մասին

Թ, 3ա—Ամի բաղարք կը ժպրի ազաթ։

Ճ. Մ. Սիրուճի։

№ 699

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱՐՁԱՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

Թերթերը՝ 46։— **Մեծությունը**՝ 24,5×31,7×2,3 սմ.։— **Նյութը**՝ փայլուն սպիտակ մաքուր հասոս թուղթ։— **Կազմը**՝ կաճաչ լիսերիճով ծածկված սոսխտակ, որի վրա էլ թղթյա մի շապիկ կա։— **Պահպանակները**՝ սկզբում մի թերթ փայլուն սպիտակ մաքուր թուղթ։— **Վիճակը**՝ գերազանց։— **Գրությունը**՝ երկսյուն։— **Դատարկ թղթերը**՝ թղթերի կոնակը մեծ մասամբ դատարկ է, բացի մի քանիսից, որտեղ գրված է վանքի անունը և փակցված է ճշտով վանքի կամ մի դեսպի փոքրիկ լուսանկարը։— **Ծոդերը**՝ անհամաչափ՝ 17—20։— **Գծումները**՝ մատիտով է բաշված։— **Գիրը**՝ շեղագիր։— **Ձարդագրությունը**՝ կա երկու ձկար։ Ս. շապիկի առաջին երեսի վրա երևում է մի բանդակի ձկարը՝ պեխավոր մի աձձ իր գլխի վրա և երկու ձեռքով պահած է շրջանաձև մի փոքրիկ մատուռ։ Բ. (թ. 3ա) երկսյունակի մեջ գրված են այն վանքերի անունները, որոնց մասին խոսվում է մատյանում։ Երեք սյուների վրա ձկարված են հոսանկյունաձև երկու գմբեթ, երկու թռչուն և մի սվեռարանիչ։ Ամբողջ պատկերը ձկարված է որպես մագաղաթյա մի թերթ, ֆոնն ունենալով մագաղաթի գույնը։— **Գրիչը**՝ Հրաչյա Ճարտարչյան։— **Մատկոդը**՝ Նարեկ Ավետիսյան։— **Ժամանակը**՝ 1982 թ.։— **Վայրը**՝ Երևան։— **Մանրանկարությունը**՝ գեղեցիկ մատյանն ստացված է Ալեք և Մարի Մանուկյան Գանձասարան գրադարանից 1988 թ. նոյեմբերի 11-ին։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

(Սույն ձեռագիրը լուսանկարների մի ալբոմ է, որտեղ ներկայացված են Լեռնային Ղարաբաղի մի շարք վանքերն ու բերդերը, կառուցված 5—19 դարերում։ Այստեղ խոսվում է նաև յուրաքանչյուր պատմական հուշարձանի մասին։ Նոտրև տրվում է այդ հուշարձանների ցուցակը, առաջարանը և լուսանկարների ամփոփչական ցանկը)։

Թ, 3ա,— Նախաբերանը

Մեծոցանկարվանք
Ամարասի վանք
Թարգմանչաց վանք
Օխտոր (յոթ) դռնի վանք
Ջրաբերդ
Գոշավանք
Բշկանասար
Բռի Եղցի
Ամենափրկիչ վանք
Եղիշ առաքյալ վանք
Դադի վանք
Փառիսոսի բերդ
Մաժոռս բերդ
Գանձասարի վանք
Երից Մանկանց վանք
Խամշի վանք
Ջարեբա անապատ
Ղազանչեցոց վանք
Ծանոթագրություններ։

Թ. 4ա.— Հայ ժողովուրդը իր բազմադարյան պատմության ընթացքում ստեղծել է արվեստի անգերազանց նմուշներ։ Նրանք անջնջելի կնիքների պես դրոշմված լինելով հայոց լեռնաստանին, պատմում են աշխարհին իրենց ծնունդ տվող ժողովրդի յուրօրինակ հանճարի մասին։

Հայը իր բնօրրանի բոլոր նահանգներում էլ ստեղծել է կառուցողական արվեստի գլուխգործոցներ։ Քրիստոնեության մուտքով պայմանավորված եկեղեցաշինության թափն ընթացքի մեջ Հայաստանի տարբեր նահանգների շարքում Արցախը և Սյունիքը գրավել են առաջնակարգ տեղերից մեկը։ Իր ձեռքում ունենալով այնպիսի հզոր զենքեր, ինչպիսին էին հայ գիրը և քրիստոնեական կրոնը, այդ հայաշխարհի ժողովուրդը դարեր շարունակ ստանալով իր կյանքի համար անհրաժեշտ հոգևոր սնունդը, կարողացավ պահպանել իր ազգային դեմքը։ Դրա ապացույցն է այն բազմաթիվ կանգուն և կիսավեր հուշարձանները, որոնք հասել են մեզ և դեռ կգոյատևեն։

(Ստորև տրվում է նշված վանքերի, հուշարձանների և լուսանկարների ցուցակը).

Թ. 4բ.— Ծիծեռնակավանք V դ.։

Թ. 5ա.— Ընդհանուր տեսքը հարավ-արևելքից։
Տաճարի ներքին հորինվածքը։

Թ. 5բ.— Ամարասի վանքը IV—XIX դդ.։

Թ. 6ա.— Եկեղեցու տեսքը հյուսիս-արևմուտքից։
Ամարասի բերդապարիսպներից մի հատված։

Թ. 6բ.— Թարգմանչաց վանք V—XIX դդ.։

Թ. 7ա.— Ընդհանուր տեսքը հարավ-արևմուտքից։
Խաչքարեր վանքի մոտակայքում XXI դդ. (Ծոթ Եղբոր գերեզման)։

Թ. 7բ.—Օխտը (յոթ) դռնի վանք V—VI դդ.։

Թ. 8ա.— Եկեղեցու հյուսիսային հատվածը։
1. Եկեղեցու հատակագիծը։
2. Արևանմտային(?) կտրվածքը։
3. Խաչքար 1044 թ. (չափագրություն)։

Թ. 9ա.— Եկեղեցու հյուսիս-արևելյան որմնախորշի վերնամասը։
Քանդակազարդ խոյակներից մեկը։

Թ. 9բ.— Ջրաբերդ VII դ.։

Թ. 10ա.— Բերդապարիսպներից մի հատված։
Կամուրջ Տրտու (Թարթառ) գետի վրա, միջնադար։

Թ. 10բ.— Գտչավանք IX—XII դդ.։

Թ. 11ա.— Ընդհանուր տեսքը հարավ-արևմուտքից։
Խաչքար XIII դ. (այժմ տեղում չէ)

Թ. 12ա.— Եկեղեցու տեսքը հարավից։
Եկեղեցու հարավային լուսամուտը։

Թ. 12բ.— Դարդարազարի(?) իջևանատունը, միջնադար։

Թ. 13ա.— Տեսքը արևելքից։

Թ. 13բ.— Բռի(?) Եղցի XIII դ.։

Թ. 14ա.— Առանձին կանգնած եկեղեցի։
Եկեղեցու մուտքը։

Թ. 15ա.— Եկեղեցիներից մեկը։
Եկեղեցու մուտքը։

Թ. 16ա.— Որմնափակ խաչքարերից երկուսը։

Թ. 17ա.— Որմնափակ խաչքար։
Խաչքարերից մեկը։

Թ. 17բ.— Ամենափրկիչ վանք XIII դ.։

Թ. 18ա.— Եկեղեցու տեսքը հյուսիս-արևելքից։

Թ. 18բ.— Եղիշ առաքյալ վանք XIII դ.։

Թ. 19ա.—Ընդհանուր տեսքը հյուսիս-արևելքից։
Հարթաքանդակ մատուռներից մեկի մուտքի վերնամասում։

Թ. 20ա.— Խաչքար XIII դ.։
Խաչքար XIII դ.։

Թ. 20բ.— Խութավանք կամ Դադի վանք I—XIII դդ.։

Թ. 21ա.— Ընդհանուր տեսքը արևմուտքից։
Համալիրի կենտրոնական հատվածը։

Թ. 22ա.— Կաթողիկե Եկեղեցին հարավ-արևմուտքից:
Հարավային պատի բարեբարական բարձրաքանդակը (Հապան և Գրիգոր Իշխանները):
Թ. 23ա.— Ձախակողմյան խաչքարի վերնամասը:
Սթանապի խաչքարերը 1283 թ.:
Թ. 24ա.— Ձախակողմյան խաչքարի թմբուկը:
Ձախակողմյան խաչքարից մանրամասն:
Թ. 24բ.— Փառիսոսի բերդ X դ.:
Թ. 25ա.— Բերդի ընդհանուր տեսքը հարավ-արևելքից:
Կամուրջ Շամխոր գետի վրա:
Թ. 25բ.— Ձարեբա կամ Մամռուտ բերդ X դ.:
Թ. 26ա.— Ընդհանուր տեսքը արևելքից:
Տեսքը հարավ-արևմուտքից:
Թ. 27ա.— Բերդապարիսպների արևմտյան հատվածը:
Թ. 27բ.— Գանձասարի վանք XIII դ.:
Թ. 28ա.— Ընդհանուր տեսքը հարավից:
Թ. 29ա.— Գմբեթը հարավ-արևմուտքից:
Գմբեթի հարավային մասի քարձրաքանդակներից:
Թ. 30ա.— Գմբեթի հարավ-արևելյան նիստերից մեկը:
Թ. 31.— Տաճարի արևմտյան ճակատի խաչաքանդակը:
Խաչաքանդակի ստորին մասը:
Թ. 32ա.— Տաճարի առագաստը:
Բեմառաջի ձախակողմյան հատվածը:
Թ. 33ա.— Գավթի արևմտյան շքամուտքը:
Գավթի արևմտյան շքամուտքի քանդակազարդ հատվածը:
Թ. 33բ.— Երից Մանկանց վանք XVII դ.:
Թ. 34ա.— Ընդհանուր տեսքը հյուսիս-արևելքից:
Թ. 34բ.— Խամշի վանք XVII դ.:
Թ. 35ա.— Ընդհանուր տեսքը հարավ-արևելքից:
Գավթի ներքին հորինվածքը:
Թ. 36ա.— Ձանգակատունը:
Թ. 36բ.— Ձարեբա անապատ XVII դ.:
Թ. 37ա.— Ընդհանուր տեսքը հարավ-արևմուտքից:
Հարթաքանդակներ զանգակատան հր. պատին:
Թ. 37բ.— Ղազանչեցոց վանք XIX դ.:
Թ. 38ա.— Ընդհանուր տեսքը հարավ-արևմուտքից:
Եկեղեցու արտաքին որմերի հարթաքանդակներ:
Թ. 39ա.— Եկեղեցու ներքին հորինվածքը:
Թ. 40ա.— Ծանոթագրություններ (այստեղ տրված են համառոտ տեղեկություններ յուրաքանչյուր հուշարձանի մասին):
Ծիծեռնակավանք:
Ամարասի վանք:
Թ. 41ա.— Թարգմանչաց վանք:
Օխտը (յոթ) դռնի վանք:
Ջրաբերդ:
Թ. 42ա.— Գտչավանք:
Ղարդաբազարի իջևանատունը:
Բոի Եղցի:
Թ. 43ա.— Ամենափրկիչ վանք:
Եղիշ առաքյալ վանք:
Խութավանք կամ Դադի վանք:
Թ. 44ա.— Փառիսոսի բերդ:
Մամռուտ կամ Ձարեբա բերդ:
Գանձասարի վանք:
Թ. 45ա.— Երից Մանկանց վանք:
Խամշի վանք;

Չարեքա անապատ։
Թ. 46ա.— Ղազանչեցոց վանք։

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐ

Թ. 1ա.— Հայոց արևելից կողմանց գավառներ
Ճարտարապետություն
V—XIX դդ.։
Թ. 2ա.— Աշխատասիրությամբ՝ Ռաֆիկ Արգարյանի
Ծաղկող՝ Կարլեն Ավետիսյան
Գրիչ՝ Հրաչյա Քարտաշյան
ՌՋՁԲ (1982—Ն. Մ.)։

ՀԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

(Ծապիկի վրա գրված է)
Արցախ Ուտիք
Հայկական Ճարտարապետություն։
Թթ. 1ա և 5ա.— (Այստեղ կա Վեհափառ Հայրապետի կապույտ կնիքը, 3.5×2.2 սմ. երեք տեղ)։
Վազգէն Ա,
Կթղկս Ամ. Հայոց։

№ 700
ԱՐՁԱԿ ԵՒ ՉԱՓԱԾՈ ԷՋԵՐ

Թերթերը՝ 187։— **Պրակները՝** 12։— **Մեծությունը՝** 15.3×10.5×1,7 սմ.։— **Նյութը՝** դեղնավուն հասարակ թուղթ։— **Կազմը՝** բարակ ատվարաթուղթ, որի վրա թղթյա շապիկ է անցված։— **Պահպանակները՝** սկզբում և վերջում մեկական հասարակ թուղթ։— **Վիճակը՝** լավ։— **Գրությունը՝** միասյուն։— **Դատարկ թղթերը՝** 1բ. 87ա, 143բ, 155ա, 155բ և 182բ։— **Տողերը՝** անհամաչափ՝ 2—28։— **Գծումներ՝** չունի։— **Գիրը՝** շեղագիր։— **Զարդագրություն՝** չունի։— **Գրիչը՝** Սաատուր Մնացականյան Ոսկեվազցի (1912—1983)։— **Ժամանակը՝** **1943 թ.**։— **Վայրը՝** Տիմաշորա (Ռումինիա), գրված ռազմագերիների ճամբարում։— **Մանրագրություն՝** 1940-ական թթ. հեղինակը մատյանը նվիրել է Ռումինիայի հայոց առաջնորդ Տ. Վազգեն վարդապետ Պալճյանին։ Հետագայում՝ 1983 թ. նոյեմբերի 21-ին Ն. Ս. Օ. Վազգեն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն այն հանձնեց Մայր Աթոռի ձեռագրատանը։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Մատյանը գրված է 1943 թ. Տիմաշորայում (Ռումինիա) գտնվող ֆաշիստական ճամբարում, գրչի գերության ժամանակ։ Ձեռագրի մեծագույն մասը՝ արձակ ու չափածո էջերը գրված են այս ճամբարում, բայց մատյանի վերջում կան որոշ ոտանավորներ, որոնք գրված են Երևանում, Թբիլիսիում և այլ վայրերում, նախքան հեղինակի բանակ զորակոչվելը։ Տիմաշորայում դրանք ավելացրել է այս մատյանում, բոլորի ներքևում նշելով ստեղծման թվականն ու վայրը։

Ստորև տրվում է թվականն ու այն քաղաքների կամ վայրերի անունները, որտեղ գրված են այդ էջերը.—

Թ. 2ա.— 25—7—43, Տիմաշորա։
Թ. 96բ.— 25—VI—42, Բեսարաբիա (գնացքում)։
Թ. 97բ.— 14—VI—42, Խերսոն (բանտում)։
Թ. 98ա.— 13—IX—43, Սլաբաձիա (հիվանդանոցում)։
Թ. 98բ.—2—VI—42, Ֆեոդոսիա։
Թ. 99բ.— 9—VI—42, Ջանկոյի մոտ։
Թ. 102ա.—25—VI—42, Բեսարաբիայով անցնելիս։
Թ. 107ա.—30—VI—42, Ինդեպենդենցա։

Թ. 115բ.— 18—VIII—42. Ինդեպենդենցա (հիվանդանոց):
Թ. 118բ.— 20—III—43, Գալաֆատ:
Թ. 121ա.— 18—VI—42, Սովխոզ (20 կլմ. Խերսոնից):
Թ. 121բ.— 14—VI—42, Խերսոն:
Թ. 122ա.— 27—VI—42, (գնացքում):
Թ. 157ա.— 1935—6, Թիֆլիս:
Թ. 157բ.— 1939, Երևան:
Թ. 158բ.— 1935, գնացքում (Թիֆլիս-Երևան):
Թ. 162բ,— 1937. Թիֆլ. (դասարան):
Թ. 164ա.— 1935 ամառ, Կիրովական:
Թ. 165ա.— 1937, Թբիլիսի:
Թ. 167ա.— 1934, Ծալկա:
Թ. 173ա.— 1933—4, Ղզլ-Թամուր:
Թ. 175բ.— 1937, Ծղալտուբո:
(Ստորև տրվում է մատյանի զանազան բաժինների վերնագրերը.)
Թ. 1ա.— Արձակ էջեր:
Թ. 8ա.— Ոսկեվազ. Առաջին մաս «Ոսկեվազ»-ի:
Թ. 34ա.— Ոսկեվազցիներ. Երկրորդ մաս «Ոսկեվազ»-ի:
Թ. 62ա.— Ես և նրանք. Երրորդ մաս «Ոսկեվազ»-ի:
Թ. 85ա.— Ղզլ-Թամուրը մեռավ...
Ողջո՛ւյն քեզ, Ոսկեվազ. վերջաբան «Ոսկեվազ»-ի:
Թ. 88ա.— Բանաստեղծություններ. 1943:
Թ. 143ա.— Ժամանց:
Թ. 156ա.— Բեկորներ հին երգերից. (1939—1941 թթ.):
Թ. 182ա.— Ցանկ:

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐ

Սկզբի պահպանակի վրա գրված է)
Ասատուր Մնացականյան
Գիրք գրված
«Փշալարի ճանկերում»
(Արձակ և չափածո էջեր. 1942—43 թթ.)
Տիմա—1943—շորա:
Թ. 2ա.— Փոքրիկ փունջ:
Թ. 7բ.—Վերջ «Փոքրիկ փունջ»-ի:
Թ. 33բ.— Վերջ «Ոսկեվազ»-ի առաջին մասի:
Թ. 62բ.— Վերջ «Ոսկեվազ»-ի երկրորդ մասի:
Թ. 84բ.— Վերջ «Ոսկեվազ»-ի երրորդ մասի:
Թ. 86բ.— 2—8—43, Վերջ «Ոսկեվազ»-ի:
Թ. 87բ.— Վերջ արձակ էջերի:
Թ. 177բ.— Վերջ (այստեղ նկարված է երեք ծաղիկ):
Թ. 178ա.— Դիտողություններ:
Թ. 179ա.— Ոսկեվազ:
Թ. 180ա.— Ոսկեվազ. Առաջին մաս «Ոսկեվազ»-ի:
Թ. 182ա.— Ցանկ:
(Վերջի պահպանակի վրա գրված է)
Գլխավոր վախճան
Ա. Մնացականյան

ՀԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

(Կազմի շապիկի երեսին գրված է)
Աս. Մնացականյան
Գիրք գրված Փշալարի Ճանկերում.
(Արձակ և չափածո)
1942—43:

(Շարունակելի)